

JALOLIDDIN MANGUBERDI

*Andijon viloyati Izboskan tuman 2-son
kasb hunar maktabi tarix fani o'qituvchisi
Tuxtaboyeva Feruza.*

Anotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm sultonligining so'nggi hukmdori Jaloliddin Manguberdining qahramonona hayoti, mo'g'ul bosqinchilariga qarshi olib borgan murosasiz kurashi, harbiy dahosi, vatanparvarligi va o'zbek xalqi tarixidagi beqiyos o'rni haqida so'z yuritilgan. Uning Parvon g'alabasi, Ind daryosidagi jasorati, davlat boshqaruvi va ma'rifatparvarligi batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar:

Jaloliddin – (arabcha) din jaloli, dindagi shuhrat.

Manguberdi – (turkcha) Tangri bergan, abadiy bergan.

Sulton – (arabcha) hukmdor, podsho.

Mo'g'ul – O'rta Osiyoni bosib olgan ko'chmanchi qabila.

Xorazm – O'rta Osiyodagi qadimiy davlat va viloyat nomi.

Parvon – Jaloliddinning mo'g'ullarga qarshi qozongan buyuk g'alabasi joyi.

* * *

Jaloliddin Manguberdi taxminan 1199-yilda Xorazm sultonligida tavallud topgan. U Xorazm shohi Muhammad II ning to'ng'ich o'g'li bo'lib, yoshligidan saroy muhitida tarbiyalangan va davlat boshqaruvi sirlarini egallay boshlagan. Yosh Jaloliddin maxsus murabbiylar nazorati ostida otda yurishni, kamondan o'q uzishni, qilichbozlik va boshqa harbiy san'atlarni puxta o'zlashtirgan. U tabiatan jasur, g'ayratli va qat'iyatli, qiyin vaziyatlarda ham ruhini yo'qotmaydigan, atrofida qilich ilhom bag'ishlaydigan shaxs bo'lib yetishgan. Tengdoshlari orasida doimo yetakchi mavqeni egallagan, so'zi va amaliyoti bilan barchaning hurmatini qozongan.

Jaloliddin Manguberdining hayotidagi eng buyuk sinov — Chingizxon boshliq mo'g'ul qo'shinlarining Xorazmga hujumi bo'ldi. 1220-yilda otasi Muhammad II vafot etgach, Jaloliddin sultonlik taxtiga o'tirdi va mo'g'ul bosqiniga qarshi kurashni davom ettirdi. Ko'pchilik amirlar va hukmdorlar taslim bo'lgan, xalq parokanda bo'lgan bir paytda u yakka-yu yagona vatanini himoya qilish uchun askarlarini birlashtirdi. 1221-yildagi Parvon jangida Jaloliddin boshchiligidagi Xorazm qo'shini mo'g'ul armiyasini to'liq tor-mor keltirdi. Bu Chingizxon lashkarlarining birinchi yirik mag'lubiyati bo'lib, butun Sharq olamini larzaga keltirdi va Jaloliddinning nomini abadiy tarixga muhrladi.

Parvon g'alabasidan so'ng ichki nizolar qo'shinni zaiflashtirib qo'ydi. Chingizxon shaxsan katta qo'shin boshlab Jaloliddinni ta'qib etdi. Ind daryosi bo'yida qurshab olingan Jaloliddin, askarlarining aksariyati qirilgan, har tomondan dushman

kelayotgan holda ham taslim bo'lishni rad etdi. U to'liq jangovar kiyim-qurol bilan birga oti bilan Ind daryosiga sakrab, keng va to'lqinli daryoni suzib o'tdi va narigi qirg'oqqa sog' yetib oldi. Bu jasoratni o'z ko'zi bilan ko'rgan Chingizxon otining jilovini ushlab to'xtab, uzoq vaqt boqib turdi va o'g'illariga: "Mana, haqiqiy o'g'il shunday bo'lishi kerak!" — deb aytgani rivoyat qilinadi. Bu manzara tarixda eng ulug' qahramonlik sahnalaridan biri sifatida abadiy qoldi.

Ind daryosidan o'tgandan so'ng ham Jaloliddin kurashdan to'xtamadi. U Hindiston, Eron va Kavkaz orqali o'tib, kuchlarini qayta to'pladi. 1224–1230-yillar mobaynida Ozarbayjon, Gruziya va Eron yerlarining katta qismini nazorat ostiga oldi, Tbilisini egalladi. U davlat boshqaruvi masalalarida ham mohir edi: har qanday muhim qarorni qabul qilishda olim va bilimdonlar bilan maslahatlashardi. Uning saroyida tarix, adabiyot, riyoziyot va boshqa ilm sohalari vakillari xizmat qilgan. Jaloliddin ilm-fan ahliga homiylik qilib, ularni o'z atrofiga to'plar, mamlakat taraqqiyoti uchun ularga tayangan. 1230-yilda Yassichamanali jangida mo'g'ullarga mag'lub bo'lgan Jaloliddin yana chekinishga majbur bo'ldi, biroq kurashdan hech qachon to'xtamadi.

Jaloliddin Manguberdi 1231-yilda vafot etdi. Uning qoldirgan merosi esa abadiydir. Mo'g'ul bosqinchilariga qarshi olib borgan murossasiz kurashi o'zbek xalqining milliy qahramon obrazini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy va boshqa buyuk adiblar uning qahramonligiga bag'ishlangan asarlar yaratishgan. O'zbekistonda Jaloliddin Manguberdi nomi bilan ko'chalar, maktablar, madaniyat muassasalari atalgan. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, uning haykali o'rnatildi, ordeni ta'sis etildi. U o'zbek xalqi qalbida vatanparvarlik, jasorat va erkinlik uchun kurash timsoli sifatida mangulikka daxl etgan ulug' shaxs bo'lib qoladi.